

Драгица Ужарева

ПОВОДОМ СРЕЋНИХ СЛУЧАЈЕВА

Драган Стојановић, *Срећан случај*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2022.

Мало шта је, попут среће, више прижељкивано у свакој појединачној људској судбини, а да се тако ретко може срести у насловима уметничких дела. Чини се да су срећа и уметност одавно у завади и да тек у ретким случајевима срећа охрабри уметника да јој се приклони. Али чак и тада, мала је вероватноћа да ће увид у чињеницу да коначно и са срећом треба имати посла бити дат већ у наслову. Када читалац коначно ову реч пронађе на корицама неке књиге, одакле је безмало прогнана, застаће с неверицом, подразумевајући да је реч о очигледној иронији.

Ту врсту зазора пред речју *срећа*, Драган Стојановић не поседује. Почетком последње деценије прошлог века овај аутор, у то доба далеко познатији као теоретичар књижевности и универзитетски професор на катедри опште књижевности Филолошког факултета у Београду, него као песник и прозаиста, што се у међувремену прилично променило, објавио је књигу есеја *О идили и срећи: Хелиоидројно лушање кроз сликарство Клода Лорена*. Захваљујући овом лутању дознајемо да је срећа тренутак неугрозивог постојања који нас не приближава смрти и који захтева сасвим другачије рачунање времена. На страну то што је срећа тек магновење, па и то што некакав зли удес увек вреба, попут Полифема на платну Клода Лорена *Асиз и Галаијеја*, које се чува у дрезденском Музеју великих мајстора, платну које ни Достојевског није оставило равнодушним. Важно је да се пројави ту и тамо и тиме да смисао целом постојању.

Тридесет и једну годину након првог издања *Игиле и среће*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ објавила је дело истог аутора које својим насловом изнова призива срећу. Реч је о књизи невеликог обима *Срећан случај* (књига би несумњиво била обимнија да је фонт мало прикладнији за уморне очи времешних читача). Она обухвата пет есеја различите дужине, од којих се сваки дотиче проблема књижевности. Већ посматрањем садржаја могли бисмо се запитати у каквом би односу могле да се нађу срећа (макар била и обзанањена придевом) и поезија Готфрида Бена, нарочито она настала у раном периоду његовог стваралаштва. Нашу упитаност одагнаће већ први есеј „Писати поезију“, којим аутор настоји да и себи и читаоцу разјасни зашто се пише поезија.

Песници различитих времена и књижевних праваца давали су различите одговоре на питања о природи порива да се човек препусти стваралаштву, па још уз то стварању нових песама, премда су ти одговори у основи подједнако нетачни. Вицкастој тврдњи Готфрида Бена да пише поезију због славе и новца, можемо само да се насмејемо, јер је изузетно мали број песника (и то углавном оних неуобичајено дугог животног века попут Гетеа или Виктора Игоа) могло да се похвали како су у дане своје славе још ходали земљом, а на некакву зараду стечену писањем поезије не треба ни помишљати. Ова Бенова изјава доказ је да песницима не треба веровати. Треба веровати поезији.

Било да су попут Рембоа зарана почели да пишу поезију, па се од ње одродили зарад уноснијих занимања или су напросто остали без инспирације, било да су свој песнички дар дуго потискивали, да би га открили тек у зрелим годинама, своја набоља дела стварајући под старост, песници тешко могу дати поуздан одговор зашто пишу поезију. Веома често ни читалац није у стању да одговори зашто радо чита поезију, зашто радије чита одређене песнике, зашто су му међу одабраним песницима неке песме драже од осталих. Ако поверујемо Драгану Стојановићу, одговор се налази у *срећном случају*. Заправо, свако читање је различито, „сусрет с текстом увек је нечим припремљен и одвија се у неком видљивом, али и неком невидљивом, много теже препознатљивом контексту.“ Од тог контекста много шта зависи. И то пресудно. А баш он је скоро неухватљив, што није лако признати.

Верујући да се омиљене песме, омиљени стихови бирају на начин на који стичемо пријатеље и да се привлачност одвија на нивоу подсвесног, да би дубљом анализом касније оправдавали свој избор, ни сама у својим промишљањима на ову тему нисам била далеко од тог прилично широког, али увек јединственог контекста. Догађаји, људи, предели, искуства – животна и читалачка – све се то претвара у тај „не-

видљиви” контекст. Што се видљивог контекста тиче, ту је већ неупоредиво лакше снаћи се. Њиме се теоретичари књижевности ионако већ читав низ деценија баве. Управо због тога само *срећном случају* можемо приписати сусрет текста са контекстом који омогућава препознавање. Стихови који ће нам се често враћати у сећање, узносећи нас, некога другог могу оставити равнодушним, јер их усваја или их тек окрзне погледом ослањајући се на сасвим другачији контекст. Зато не треба слушати објашњења песника којима настоје да дочарају пориве и утиске што су их навели на писање одређених стихова. Одјек тих стихова у нашем уму свакако је звучнији. Тај *срећни случај* препознавања до ког понекад долази између песме и њеног читаоца основни је разлог због ког песници не престају да пишу. Одређени сплет околности покрене песникову имагинацију и он напише песму. Та песма ће захваљујући *срећном случају* (контексту који је живот сам у свој својој укупности, на свесном и несвесном нивоу) покренути имагинацију одређених читалаца, подстичући их и саме на стварање: ако не новог уметничког дела, оно на стварање лепоте у духу; лепоте која радује.

У есејима књиге *Срећан случај* Драган Стојановић, допушта себи (што иначе у његовим есејима веома ретко срећемо) да буде отворено личан и да не говори само о поезији са становишта теоретичара књижевности, већ да из њега проговори и песник који има жељу да експлицитно искаже неке поетолошке ставове. Чак се не устручава да скрене пажњу читалаца на неке своје песме („Хлеб и погача”, „Висина, грчка именица”, „Сл. Пролази поред бензинске пумпе”, „Небо”) на тај начин донекле противречећи самоме себи. Таква сугестија може бити од користи теоретичарима књижевности и књижевним критичарима, али не и читаоцима уопште. Ауторова препорука од мале је важности подједнако као и ауторово објашњење њеног настанка. Али такве сугестије свакако могу бити занимљиве, на исти начин на који нам је занимљив песников избор да пише о два по много чему различита песника, као што су Саигјо и Готфрид Бен.

Бирајући да пише о јапанском песнику који је проживео седамдесет две године, упокојивши се поткрај XII века, аутор ових есеја је очигледно искорачио из сфере комфора. Ни Далеки исток, ни век у којем је Саигјо живео не припадају стручној области којом се професор Драган Стојановић иначе бави. Али без обзира на непознавање доба у којем је песник стварао, културе из које је поникао, нити језика на којем је писао, управо захваљујући *срећном случају* земља Цу постаје предмет Стојановићевог интересовања. Њу можемо срести и изван есеја који носи назив по овој измаштаној рајској земљи. У роману *Океан* (радије користим првотни назив овог романа, касније преименованог у *Двојез ѝрим*) главни јунак читаоцу поставља загонетку по-

мињањем *пролећа у земљи Цу* и цитирањем стиха код нас скоро непознатог далекоисточног песника старих времена. Земљу Цу, као својеврсни рај, која захваљујући књижици Саигјоових изабраних песама, под насловом *Планинска кућица* стиже срећним случајем до свог читаоца, домаштава сам читалац, потоњи аутор есеја.

Насупрот земљи Цу и њеном расцветаном пролећу и Саигјо, песник и монах луталица (година његове смрти 1190. подудара се с годином признавања зена као државне религије), поставља пакао, јер без паклених мука не бисмо умели да ценимо рајска уживања. „Код Саигјоа је пакао повезан са сликама комадања тела. Повезан је са немогућношћу успостављања односа са другим, макар то била и рођена мајка, јер грешник који се мучи може да се усредреди само на себе...” Иако је појам греха код јапанског песника знатно другачији од хришћанског, овакав приказ пакла је ближи западној цивилизацији него каснија схватања зен будиста. (Манов ђаво у *Доктору Фаусџусу*, како нас подсећа Стојановић, пакао објашњава као „одсуство сваке солидарности међу онима који се муче”.)

Есеј посвећен Готфриду Бену већ нам насловом „Поезија која жели смрт као истину – *MARGUE* Готфрида Бена” ставља до знања да овде о срећи не може бити речи, што, уосталом, може да важи за Бенову поезију уопште. У песмама на које се Драган Стојановић осврће, немачки песник и лекар према човеку се опходи као да је ствар и то не само у смрти (у мртвачници, која му је као патологу блиска), већ и док је жив. Али ни теме ни начин на којих их обрађује Готфрид Бен или неки други „мрачни” песник не потиру могућност *срећног случаја*. Стојановић формулише „*поетички сјав*: сагледавање живота у иманенцији, као и имагинацијски дотицаји временитог и вечног, расветљују песничким језиком читаочев доживљај света и себе у свету и прожимају га дрхтајима бића, одводећи преко увек постојећих, затечених граница.”

Поезија се пише зато да бисмо имали шта да волимо, јер љубав према стиховима које су други написали, оплемењује биће, чинећи га виталнијим и радоснијим, без обзира на то што ти стихови могу бити мрачни, попут оних у Дантеовом *Паклу*, неким Бодлеровим или Беновим песмама, без обзира на то што нам могу саопштавати да *мршво је мршво*, као што то чини Бенов стих.